

Nechtěl jsem platit

S vysokoškolským profesorem Liborem Pátým
o muklovských letech a krásách fyziky

KATEŘINA MÁZDROVÁ, NADIA STRAKOVÁ / FOTO MILAN JAROŠ

Mnoho lidí je zklamáno polistopadovým vývojem, dokonce mluví o „ukradené“ revoluci. Vy ten pocit nesdílíte?

Pokud se podíváme do historie, není revoluce, která by mohla být zcela spokojena se sebou samou. Každá si může zoufat nad tím, že jí bylo cosi odňato. A ukradená by znamenalo, že jí bylo odňato její vlastní směřování. Musíme si uvědomit, že my všichni, každý z nás, jsme jednou desetimiliontinou podílíky na dědictví revoluce. Takže potom jsme i těmi zlodějíčky, protože jsme neučinili vše, co jsme učinit měli. Žili jsme v porobě, jež poznamenala několik generací, a mnozí dodnes na sobě cítí stopy oné poroby. Nicméně to nás neospravedlňuje k obviňování druhých, že revoluci ukradli.

Vy jste se na listopadových událostech a těch, jež následovaly, aktivně podílel – vedl jste studenty z Albertova na Národní, ustanovoval jste Občanské fórum, vypracoval jste a předkládal první polistopadový vysokoškolský zákon... Co se muselo na vysokých školách přednostně změnit?

Nejdůležitější a zcela zásadní bylo nastolení svobodné akademické pudy. Já jsem 12. prosince 1989 pod kopyty koně svatého Václava před studenty vyslovil slib, že co nejdříve naplníme jejich očekávání a touhu po legální akademické svobodě, a to cestou vysokoškolského zákona. Začali jsme na něm intenzivně pracovat a 4. května následujícího roku, v poslední chvíli mandátu Federálního shromáždění, byl ten zákon – z mého dnešního pohledu pro tehdejší dobu zcela očekávání naplňující – předložen a schválen.

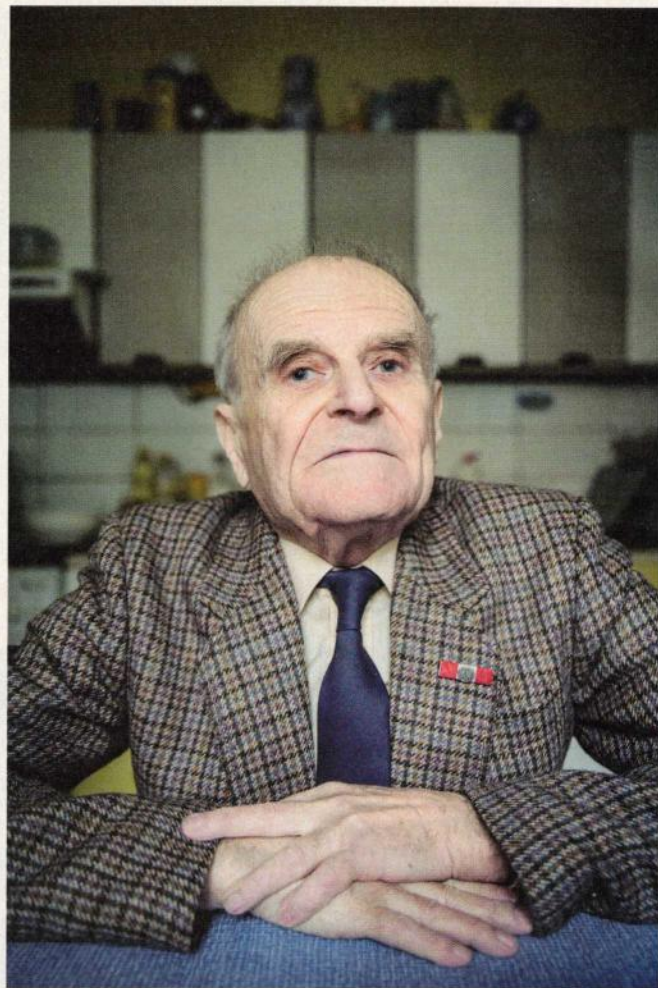
Z fakulty do žárovkárny

Jste ročník 1929. Nikdy jste ani na chvíli nepropadl okouzlení z komunistické „víry“, jak se to dělo mnohým?

V roce 1945, v květnu, když přicházela Rudá armáda, jsem samozřejmě mával rudým praporem těmto osvoboditelům – a jak se později ukázalo, tak pseudoosvoboditelům. Ale měli jsme v Poděbradech souseda, který prožil podstatné období první republiky v Košicích jako přednosta stanice tamějšího nádraží a jenž měl možnost z Košic nahlížet směrem na východ daleko lépe než my tady v Čechách. A ten když viděl můj rudý prapor, tak si mě pozval a zasvětil mě do toho, kdo jsou to komunisté a co je to Sovětský svaz. To mi stačilo k tomu, abych velmi rychle vystřízlivěl.

Kdo ještě měl vliv na váš život a postoje v něm?

Těch vlivů bylo mnoho. Poklonu musím složit především svému tatínkovi, jenž svůj život vedl charakterově sevrěně a statečně. Další byl třeba učitel občanské výchovy na nymburském gymnáziu, který mě přivedl k zájmu o politiku a já se stal politickým referentem studentské rady gymnázia. Pořádal jsem debaty, na které jsem zval naše přední předúnorové politiky a novináře – třeba Helenu Kozeluhovou, Pavla Tigrida a další. To a také vliv rodiny, tatínek byl v té době ředitelem továrny, mě formovalo v odporu proti komunistům. Výsledkem toho nebylo nic jiného, než že hned po komunistickém převratu v únoru 1948 jsem byl na udání spolužáka vyloučen těsně před maturitou ze všech škol. Trest byl nakonec zmírněn a já mohl se zpožděním odmaturovat na gymnáziu v Kolíně.

LIBOR PÁTÝ (86)

Narodil se v Praze, rodina se později přestěhovala do Poděbrad. V únoru 1948 byl na udání spolužáka vyloučen z posledního ročníku gymnázia, maturitu složil na jiné škole. Na přírodovědecké a později matematicko-fyzikální fakultě vystudoval matematiku a fyziku, na škole pak působil jako asistent. V roce 1958 byl vyhozen a nastoupil v Tesle Holešovice do žárovkárny. Profesor Pátý v roce 1989 založil Kruh nezávislé inteligence a spoluzakládal Občanské fórum. Je tvůrcem prvního polistopadového vysokoškolského zákona.

Coby fyzik založil obor vakuové a ultravakuové fyziky. Je autorem mnoha vědeckých prací a patentů, z nichž řadu publikoval v zahraničí, sepsal také první monografii vakuové fyziky na světě. Kromě vědecké činnosti hrál přes dvacet let v orchestru na hoboj a anglický roh. Od devadesátých let ztrácel postupně zrak, dnes je již více než rok zcela nevidomý.

Kam jste zamířil dál?

Lákala mě latina i historie, ale nakonec zvítězila matematika a fyzika a já zamířil do Prahy na přírodovědeckou fakultu. Udělal jsem tehdy velmi dobře, poněvadž historie, jak všichni víme, se dostala pod otěže komunistů, aby se stala jejich služebníkem, nikoli oborem, který skutečně poznává, analyzuje.

Ve dvaadvaceti vás povolali k PTP, Pomocným technickým praporům, kam se umísťovaly na vojensky nucené práce politicky nespolehlivé osoby. Jak jste prožil tuhle muklovskou éru?

Ty roky pro mě byly těžkou dobou bez jakýchkoli perspektiv. Jít k pětépákům znamenalo dostat se do normálního komunistického lágru. Začínal jsem v Karviné v dolech, pak mě přemístili na výstavbu muničních skladů do Brd. Fyzická práce i ponížování na každém kroku se daly přežít, to, čím všichni strádali, byl nedostatek naděje na propuštění, k pětépákům se nastupovalo na neurčito. Ven jsem se dostal po šestadvaceti měsících, po smrti těch dvou krvežíznivců, Stalina a Gottwalda, kdy se atmosféra trochu uvolnila.

Mohl jste se vrátit na školu?

Nakonec mohl, před odchodem mi totiž můj profesor matematiky Vojtěch Jarník poradil, ať školu přeruším, což se ukázalo jako velmi moudré, protože jinak bych musel znovu skládat přijímací zkoušky. Pokračoval jsem pak na Matematicko-fyzikální fakultě UK na nově zřízené katedře vysoké frekvence a vakuové techniky, a i když jsem byl politicky stigmatizován, po skončení školy mě profesor katedry Vilém Kunzl přijal za svého asistenta. Mohu říct, že koncentrák mě něčemu naučil: neúspěchy jsem dokázal bez trpkosti překonávat a neztratil jsem víru v to, že potkám lidi, kteří mi pomohou a budou mi nakloněni.

Není revoluce, která by mohla být zcela spokojena se sebou samou. Každá si může zoufat nad tím, že jí bylo cosi odňato.

Ač jste byl ve svém oboru vakuové fyziky úspěšný, skončil jste načas v žárovkárně.

Jako asistent na fakultě jsem sestrojil ultravakuovou aparaturu, což byl tak významný objev, že vzbudil pozornost v USA a já dostal nabídku účastnit se vědeckého kongresu v Bruselu, to se psal rok 1958. Škola mi pro tu cestu dala doporučení, ale představte si, co se nestalo. K vyřízení ta žádost dospěla na ministerstvo, kde seděl úředník, shodou okolností ten můj někdejší spolužák z nymburského gymnázia, jenž se podílel na mém vyloučení. Ani tentokrát nelenil a roztočil takové kolo postihů, že nejenže z cesty do Bruselu nebylo nic, ale musel jsem opustit i fakultu. Nastoupil jsem do žárovkárny v Tesle Holešovice. Tam jsem přečkal až do tání ledů v roce 1963, kdy jsem prošel konkurzem na své dřívější asistentské místo.

Obrovsky mi v tom pomohl můj profesor Kunzl, který mi také po celou dobu, kdy jsem pracoval v žárovkárně, umožnil po večerech a sobotách a nedělích docházet na katedru a pokračovat tam v práci na aparatuře a ve studiu vědecké aspirantury.

Národní divadlo

VÁNOČNÍ PŘEDPLATNÉ

- tip na zajímavý vánoční dárek
- skupiny pro dvojice, pro rodiny s dětmi, pro seniory ad.
- přednostní prodej s cenovým zvýhodněním
- dárkové balení a další výhody

Předplatné je v prodeji do 23. prosince.
www.predplatnend.cz

INZERCE

RESMART-1

Po celý život jsem se střežil pohodlnosti, protože práce vědecká je mimořádně náročná, znamená to s problémem, který právě řeším, vstávat a lehat.

Nemáte pocit zmaru, že jste mohl dosáhnout ve vědecké práci mnohem víc? Nebýt režimu, mohl jste být světoznámý vědec.

Jsem zakladatelem oboru fyziky nízkých tlaků u nás, vydal jsem monografii tohoto oboru, první svého druhu na světě... Určitého vrcholu své vědecké kariéry jsem tedy dosáhl, ale kdyby se to dělo na Západě, šel bych daleko výš a dál – takové myšlenky tu samozřejmě byly a jsou.

Nicméně ničeho nelituji. Víte, mně bylo totiž dopřáno něco jiného. Celou tu dobu jsem měl úžasnou možnost být ve styku se studenty. Odborných přednášek jsem využíval k tomu, abych svým posluchačům otevíral oči i za okruh fyziky a přírodovědy. Pořádal jsem výstavy i semináře, kde vystupovali renomovaní vědci, například Otto Wichterle, se studenty jsme vedli debaty.

Toto byl také důvod, proč jsem nevstoupil v roce 1977 mezi chartisty, protože mi bylo jasné, že jakmile tento krok udělám, bude to konec mého styku se studenty, a zdálo se mi plodnější, efektivnější působit proti komunistům společně se studenty než sám jako pracovník v kotelně.

Studenti mají většinou z fyziky strach. Jak se vám dařilo je pro fyziku získávat?

Je to opravdu tak, fyzika není studenty snadno přijímána. A oslovit je tak, aby pochopili, co je v ní skryto, není lehké. Chce to veliký kumšt a – abych tak řekl – nadání od pána boha. Tím si netroufám tvrdit, že já jej mám, ale vždy jsem se snažil ukázat tu atraktivní složku fyziky, pokládat otázky, na které studenti neznají odpověď, a věst je postupně k tomu, jak oni sami by otázky zodpověděli.

Poctivost našich snah

Založil jste obor vakuové a ultravakuové fyziky. O co přesně jde?

Fyzika nízkých tlaků je obor, který umožňuje poznání chování látek, především plynů, v prostoru, který je přesně definovaný a očištěný od vnějších vlivů. V praxi to znamená, že kdyby nebylo fyziky nízkých tlaků, neměli bychom elektroniku, poněvadž elektronické prvky pracují s vlastnostmi látek, jež se mohou generovat jenom díky dokonale čistým, od přítomnosti molekul plynu oproštěným prostor. Bez vakuové fyziky by nebylo počítačů ani mobilů.

Jste exaktní vědec a zároveň silně věřící člověk. Jak to jde spolu dohromady?

Odpověď není jednoduchá. Věda je hledání poznání v tom okruhu světa, kam dosáhneme vlastními prsty a smysly, kde můžeme konat své akty jak poznávací, tak vedoucí k uhájení života. To je okruh našeho světa uvnitř horizontu, k němuž dohlédneme. V tomto okruhu můžeme hovořit o přesnosti, exaktnosti, o poctivosti našich snah.

Ale bylo by ne dosti chytré, kdybychom omezili existenci světa pouze na svět, na nějž dosáhneme. Musíme si připustit, že existuje něco za tím horizontem, a když toto připustíme, tak se musíme smířit s tím, že – poněvadž tam nedosáhneme, nemůžeme provádět své pokusy, abychom odkryli podstatu toho, co je za ním – nám zbývá jediné, a to je myšlení. Pak se ale musíme ptát: Kdo je tím původcem, generátorem světa za naším horizontem? A víra v toho generátora světů je namístě, poněvadž kdyby nebylo původce, nebyl by svět, nemohlo by být to, co je uvnitř horizontu, nemohli bychom být ani my.

Experimentální fyzik, vysokoškolský profesor, intelektuál, bývalý mukl, hráč na hoboj a lesní roh, věřící... Jak byste definoval vy sám sebe?

Tak především musím říct, že jsem, co se fyzického těla týče, tak trochu troska, poněvadž jsem nevratně oslepl, špatně slyším... Nicméně dokud jsem na světě, snažím se a vždy jsem se snažil být člověkem, který je k užítku ostatním. Po celý život jsem se střežil pohodlnosti, protože práce vědecká je mimořádně náročná, znamená to s problémem, který právě řeším, vstávat a lehat.

Nikdy jsem se také nesklonil před porobou a nezpro-
nevěřil se vůči svým myšlenkám. I když různá lákadla přicházela: za komunistů to bylo „Vstup do partaje a pojedíš do Nového Yorku!“, po revoluci pak „Vstup do naší strany, uděláme tě ministrem!“. Bylo mi ale vždy jasné, že když po tom sáhnu, nebude to zadarmo. A já jsem nechtěl platit. ●

N. Straková pracuje v NKC – gender a věda v Sociologickém ústavu AV ČR.

↓ INZERCE

KASPAR COLLING NIELSEN

**DÁNSKÁ
OBČANSKÁ VÁLKA
2018-24**

Lehce absurdní, avšak neuvěřitelně zajímavý román o událostech, které nastaly po zhroutilí evropského modelu blahobytu

KNIHA ZLIN
NAKLADATELSTVÍ SVĚTOVÝCH AUTORŮ

RS004130-5